

ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО. ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО

УДК 346.62

DOI <https://doi.org/10.32782/2521-6473.2025-2.9>

В. В. Добровольська, кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри господарського права і процесу
Національного університету «Одеська юридична академія»

О. Р. Гофман, кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри господарського права і процесу
Національного університету «Одеська юридична академія»

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ ЮРИДИЧНОГО СУПРОВОДУ БІЗНЕСУ

Стаття присвячена важливому аспекту господарської діяльності як то юридичному супроводу різноманітних бізнес-структур, який саме й покликаний сформулювати сучасні умови їх господарювання через постійний моніторинг їх дій (бездіяльності). У статті розкрито, що саме юридичний супровід здійснюється певними особами-фахівцями, як правило, правниками – юристами та/або юрисконсультами, які здійснюють свою діяльність індивідуально або у складі юридичної служби (відділу) та визначено, що він тісно пов'язаний та є складовим елементом правової роботи у сфері господарювання, яка представляє собою комплексну діяльність, яка також спрямована на забезпечення законності та правопорядку в господарській (економічній) діяльності суб'єктів господарювання (підприємств, організацій, фізичних осіб-підприємців тощо).

З'ясовано, що юридичний супровід також охоплює широкий спектр послуг, адаптованих під потреби конкретного бізнесу, які становлять його різновиди та представляють собою: консультації та роз'яснення законодавства; договірні роботи; корпоративне право, тобто супровід реєстрації та ліквідації компаній, внесення змін до установчих документів, реорганізація, питання, пов'язані з управлінням компанією, внутрішніми корпоративними документами; судовий супровід, тобто представництво інтересів бізнесу в судах; податкове право, тобто консультування з питань оподаткування, допомога в оптимізації податкового навантаження в рамках закону; трудове право, тобто розробка кадрових документів (трудових договорів, посадових інструкцій, правил внутрішнього трудового розпорядку); інтелектуальна власність; взаємодія з державними органами; юридичний аудит (Due Diligence) та представництво на переговорах, тобто участь юристів у переговорах.

У статті доведено, що спеціальним суб'єктом юридичного супроводу є юрист (юрисконсульт), який діє як суб'єкт професійної діяльності, є центральною фігурою в правовій системі, що виконує складні та багатогранні функції, а його діяльність спрямована на забезпечення законності, справедливості та захисту прав і свобод.

Ключові слова: правова робота, юридичний супровід, суб'єкти господарської діяльності, юрист (юрисконсульт).

V. V. Dobrovolska, O. R. Hofman. Theoretical and legal aspect of legal support for business

The article is devoted to an important aspect of economic activity, namely legal support of various business structures, which is designed to form modern legal conditions for their management through constant monitoring of their actions (inaction). The article reveals that legal support is carried out by certain specialists, as a rule, lawyers – lawyers and/or legal consultants, who carry out their activities individually or as part of a legal service (department), and it is determined that it is closely related and is an integral element of legal work in the field of business, which is a complex activity, which is also aimed at ensuring legality and law and order in the economic (economic) activities of business entities (enterprises, organizations, individual entrepreneurs, etc.).

It is found that legal support also covers a wide range of services adapted to the needs of a particular business, which constitute its varieties and are: consultations and clarification of legislation; contractual work; corporate law, i.e. support for the registration and liquidation of companies, amendments to constituent documents, reorganization, issues related to company management, internal corporate documents; judicial support, i.e. representation of business interests in courts; tax law, i.e. consulting on taxation issues, assistance in optimizing the tax burden within the framework of the law; labor law, i.e. development of personnel documents (employment contracts, job descriptions, internal labor regulations); intellectual property; interaction with state bodies; legal audit (Due Diligence) and representation in negotiations, i.e. participation of lawyers in negotiations.

The article proves that a special subject of legal support is a lawyer (legal advisor), who acts as a subject of professional activity, is a central figure in the legal system, performs complex and multifaceted functions, and his activities are aimed at ensuring legality, justice and protection of rights and freedoms.

Key words: legal work, legal support, business entities, lawyer (legal advisor).

Постановка проблеми. В сучасних умовах господарювання важливим є належне правове забезпечення існування та діяльності різноманітних суб'єктів господарювання, яке саме можливо завдяки ефективно-практичному юридичному супроводу, який здійснюється фахівцями на постійних або тимчасових засадах. Нормативне забезпечення юридичного супроводу бізнесу є невизначеним та потребує належного спеціального законодавчого забезпечення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Виокремленням і дослідженням сутності та змісту юридичного супроводу бізнесу займалися різноманітні фахівці, як правники, так й економісти, серед яких праці: І. В. Голованя, А. М. Долгополова, С. Ф. Домбровського, О. О. Кахович, І. В. Ковбаса, І. О. Степанова тощо. Разом із тим не вирішеними залишилися питання щодо співвідношення понять «правова робота» та «юридичний супровід бізнесу» та їх господарсько-правовий аспект.

Мета статті – аналіз та зміст юридичного супроводу бізнесу як важливого комплексу дій, що здійснюються певними особами-фахівцями з метою поточного та перспективного забезпечення поточного законного господарювання.

Виклад основного матеріалу. Юридичний супровід бізнесу представляє собою важливу правову концепцію, завдяки якій будь-який суб'єкт господарювання отримує кваліфіковану, професійну допомогу щодо створення та ефективно-прибуткового ведення господарської діяльності. У літературі вказують на те, що юридичний супровід бізнесу це «основа успішної діяльності будь-якого підприємства чи компанії. Надання високоякісних юридичних послуг забезпечує ефективне управління ризиками та забезпечує захист бізнесу від непередбачуваних втрат та шкідливих наслідків» [1, с. 5]. Зазначені послуги надаються певними особами-фахівцями, як то юрисконсультами або юристами. Нормативні засади правового статусу юрисконсульта визначені, як правило, підзаконними та відомчими актами, так, наприклад, діє Інструкція головного спеціаліста – юрисконсульта Управління державної служби Голодержслужби України в областях, мм. Києві та Севастополі, яка затверджена Наказом Голодержслужби від 31.03.2009 року № 100, за якою «основним завданням Юрисконсульта є організація правової роботи, спрямованої на правильне застосування, неухильне дотримання та запобігання невиконанню вимог законодавства, інших нормативних актів Територіальних органів Голодержслужби, їх керівниками та працівниками під час виконання покладених на них завдань і функціональних обов'язків, а також представлення в установленому законодавством порядку інтересів Територіального органу в судах» [2]. Також Міністерство праці та соціальної політики України затвердило своїм Наказом від 29.12.2004 р. № 336 Довідник кваліфікаційних характеристик професій працівників (випуск 1 «Професії працівників, що є загальними для всіх видів економічної діяльності»), який є збірником описів професій, що визначає перелік основних функцій, які виконуються працівниками на певних посадах, та встановлює кваліфікаційні вимоги до кандидатів на ці посади.

На нашу думку, на законодавчому рівні не врегульованим є статус юриста та юрисконсульта, що є суттєвим його недоліком та потребує виправлення, шляхом внесення змін. Саме «професія юриста як суб'єкта професійної діяльності вимагає, насамперед, впровадження в навчальну програму гуманітарних дисциплін і підвищення ролі духовно-моральної складової освітньої підготовки майбутніх юристів. У даному випадку юрист має плекати в собі моральні якості, проймається правовим почуттям, сприймати та реалізувати на практиці принцип верховенства права, своєю поведінкою виховувати в собі духовно-моральну особистість, яка знайде себе у будь-якій професії. Ці складові є однаково важливими для всіх сфер юридичної професії, позаяк йдеться про формування людини, як високоморальної особистості та як правника» [3, с. 132]. Також, «на сьогодні сучасний Український юрист – це людина, яка не лише має вищу юридичну освіту а, насамперед, це – професіонал найвищої кваліфікації. Професіоналізм сучасного юриста складається із таких складових, як професійні знання, навички та вміння, загальна освіченість та особисті якості» [4]. Професія юриста – це одна з найдавніших і найвідповідальніших професій у суспільстві. Юрист як суб'єкт професійної діяльності є центральною фігурою в правовій системі, що виконує складні та багатогранні функції та його діяльність спрямована на забезпечення законності, справедливості та захисту прав і свобод громадян, організацій та держави.

Крім того, послуги щодо правового забезпечення надає юридична служба (відділ, департамент), правове становище якого визначене Постановою Уряду та стосується державних і комунальних установ та організацій. Саме якісне правове забезпечення є фундаментом стабільності та безпеки та дозволяє: запобігти ризикам, тобто своєчасна юридична консультація допомагає уникнути потенційних проблем та конфліктів; захистити інтереси, тобто забезпечує кваліфікований захист прав у спірних ситуаціях; оптимізувати діяльність, тобто допомагає правильно структурувати процеси відповідно до законодавства, що підвищує ефективність та заощадити час та ресурси, адже саме через професійний підхід дозволяє швидше та ефективніше вирішувати юридичні питання.

Юридичний супровід бізнесу можливо визначити через більш широке поняття «правова робота», яка саме й «забезпечує внутрішні та зовнішні відносини суб'єкта господарювання та спрямована на охорону і захист прав суб'єкта господарювання. Внутрішні включають в себе взаємовідносини в середині суб'єкта господарювання та організацію і нормальне функціонування самого суб'єкта, тобто мова може йти про розробку та впровадження різноманітних локальних актів (установчих документів, положень, колективних

договорів, інструкцій тощо), які не повинні суперечити чинному законодавству і обов'язково підлягають розгляду та оцінці з боку юридичної служби. Зовнішні включають в себе різноманітні відносини суб'єкта з іншими суб'єктами господарювання та відповідними органами державної влади і місцевого самоврядування, а також. Саме останні відносини показують включення організації правової роботи в інститут господарського права, тобто відносини, що виникають в процесі здійснення правової роботи входять в предмет господарського права» [5, с. 10]. Внутрішні відносини, як правило, направлені на управління та ведення ефективної поточної діяльності суб'єкта господарювання, а зовнішні характеризують та позиціонують його становище на ринку та у відносинах з іншими суб'єктами господарювання, у тому числі й іноземними. Також слушною є думка про те, що «правова робота – це комплекс заходів, що здійснюються державними органами управління, посадовими особами з метою забезпечення суворого дотримання закону у всіх сферах господарської діяльності. Зазначені обставини дозволяють окреслити межі правової роботи як виду юридичної діяльності, яка охоплює різні сфери діяльності суб'єктів господарювання у сфері суспільного виробництва, а саме: виготовлення та реалізацію продукції, виконання робіт чи надання послуг вартісного характеру, що мають цінову визначеність; дають можливість визначити основні завдання правової роботи» [6]. Дійсно, «провідна мета правової роботи це забезпечення існування та розвитку суб'єкта господарювання в умовах правової дисципліни, у рамках чинного законодавства» [7]. На думку А. М. Долгополова, «словосполучення «правова робота» дає підстави говорити про діяльність, пов'язану із застосуванням права і спрямовану на правове забезпечення виробничо-господарської діяльності конкретного підприємства або установи. Але всі служби та підрозділи підприємств і установ, що займаються виробничо-господарською діяльністю, певною мірою займаються правовою роботою, пов'язаною з розробкою та прийняттям управлінських рішень, спрямованих на зміцнення державної, планової та трудової дисципліни. Це й розробка відомих нормативних актів, укладення договорів, забезпечення законності трудових відносин, боротьба з безгосподарністю, заподіянням шкоди державному, колективному та приватному майну, усунення умов, що призводять до цього, правовиховання» [8, с. 2]. У зазначеному наводяться певні специфічні ознаки правової роботи, як то: законність, застосування у всіх відділеннях (цехах), практично-нормотворчий локальний характер тощо. І. В. Головань під «сутністю правової роботи у сфері господарювання розуміє спеціалізовану діяльність особи (осіб), що мають юридичні знання і організаційно-владні повноваження, заходячись у структурі суб'єкта господарювання, та які організовують реалізацію законодавства, забезпечуючи певний рівень законності у їх діяльності» [9, с. 19]. Тобто, «правова робота – комплекс заходів, що здійснюються державними органами управління, посадовими особами з метою забезпечення суворого дотримання закону в усіх сферах господарської та громадської діяльності» [10, с. 2].

На думку інших дослідників саме «розвиток вчення про правову роботу свідчить про те, що на першому етапі правова робота ототожнювалась з роботою юридичної служби, досліджувалися її завдання та функції. На другому етапі вже розмежовується правова робота та юридична служба. Поворотним стає третій етап, на якому змінюється розуміння змісту правової роботи, який, на думку вчених, полягає не у реалізації норм права, а в організації цього процесу; вводяться поняття правової служби та інтенсифікації реалізації норм права як показник ефективності правової роботи. Правова робота – це правовий засіб, який використовується суб'єктами приватних і публічних правовідносин під час задоволення їх інтересів з метою ефективнішого застосування та/або реалізації права» [11, с. 19]. На думку С. Домбровського «з'ясовуючи роль та значення організації правової роботи на підприємствах, установах та організаціях, важливо враховувати, що норми господарського та іншого законодавства адресовані всім керівникам, спеціалістам та працівникам у галузі господарювання, адже саме вони забезпечують реалізацію відповідних норм у своїй повсякденній діяльності. Керівники суб'єкта господарювання і працівники апарату управління мають розуміти, що законодавство, в тому числі господарське, є засобом, за допомогою якого досягається виробничий й господарський мета господарських органів та їх підрозділів. Такий правовий інструмент є обов'язковим до виконання і використання, що є вимогою Конституції України та інших нормативно-правових актів України» [12, с. 9]. Тобто, правова робота у сфері господарювання – це комплексна діяльність, спрямована на забезпечення законності та правопорядку в господарській (економічній) діяльності суб'єктів господарювання (підприємств, організацій, фізичних осіб-підприємців тощо). Вона охоплює широкий спектр завдань і функцій, які виконуються юристами (штатними або залученими) для захисту інтересів компанії та сприяння її ефективній роботі відповідно до чинного законодавства.

До основних напрямків та завдань правової роботи у сфері господарювання відносяться:

- договірна робота: розробка, правова експертиза та погодження всіх видів договорів (купівлі-продажу, поставки, надання послуг, оренди, підряду, кредиту тощо); супровід процесу укладення, зміни та розірвання договорів та контроль за виконанням договірних зобов'язань;
- корпоративне право: забезпечення дотримання законодавства при створенні, реорганізації та ліквідації юридичних осіб; підготовка статутних документів, протоколів зборів, рішень органів управління та супровід корпоративних спорів.

Претензійно-позовна робота: підготовка та направлення претензій, відповідей на претензії; представництво інтересів компанії в судах (господарських, адміністративних, загальних), арбітражах та третейських судах та супровід виконавчого провадження.

Робота з державними органами: взаємодія з контролюючими та правоохоронними органами; представництво інтересів компанії під час перевірок та отримання дозволів, ліцензій та інших дозвоільних документів;

- трудове право: розробка внутрішніх нормативних документів (правил внутрішнього трудового розпорядку, положень); правовий супровід прийняття на роботу, переведення, звільнення працівників та вирішення трудових спорів;

- податкове право: консультування з питань оподаткування та оскарження рішень податкових органів.

- інші напрямки: захист інтелектуальної власності, правовий супровід угод з нерухомістю, надання правових консультацій керівництву та працівникам компанії, розробка та впровадження внутрішніх нормативних документів, що регулюють діяльність компанії та аналіз змін у законодавстві та їх впливу на діяльність компанії.

У свою чергу юридичний супровід також охоплює широкий спектр послуг, адаптованих під потреби конкретного бізнесу, які становлять його різновиди та представляють собою:

- консультації та роз'яснення законодавства, тобто надання усних та письмових консультацій з будь-яких правових питань, що виникають у ході діяльності, аналіз актуального законодавства та його застосування;

- договірна робота, тобто розробка, правовий аналіз, узгодження та супровід укладання всіх видів договорів (купівлі-продажу, надання послуг, оренди, підряду, трудових, зовнішньоекономічних контрактів тощо). Це допомагає уникнути прихованих ризиків та забезпечити вигідні умови;

- корпоративне право, тобто супровід реєстрації та ліквідації компаній, внесення змін до установчих документів, реорганізація, питання, пов'язані з управлінням компанією, внутрішніми корпоративними документами;

- судовий супровід, тобто представництво інтересів бізнесу в судах (господарських, адміністративних, загальних юрисдикції) у спорах з контрагентами, державними органами, а також у претензійно-позовній роботі (підготовка позовів, відзивів, апеляцій тощо);

- податкове право, тобто консультування з питань оподаткування, допомога в оптимізації податкового навантаження в рамках закону, оскарження рішень податкових органів, супровід податкових перевірок;

- трудове право, тобто розробка кадрових документів (трудова угода, посадових інструкцій, правил внутрішнього трудового розпорядку), консультування з питань прийняття та звільнення працівників, вирішення трудових спорів;

- інтелектуальна власність, тобто реєстрація торгових марок, патентів, захист авторських та суміжних прав, ліцензійні угоди;

- взаємодія з державними органами, тобто супровід перевірок контролюючих органів, допомога в отриманні ліцензій, дозволів, погоджень;

- юридичний аудит (Due Diligence), тобто комплексна перевірка юридичного стану компанії або конкретної угоди для виявлення та оцінки можливих ризиків;

- представництво на переговорах, тобто участь юристів у переговорах з партнерами, клієнтами, інвесторами для захисту інтересів бізнесу. На думку аналітиків саме «мінімізація юридичних ризиків є ще одним важливим аспектом юридичного супроводу. Це досягається через правильне оформлення договорів та документів, що зменшує ймовірність виникнення потенційних конфліктів. Консультації з правових питань дозволяють вчасно вирішувати юридичні проблеми та уникати штрафних санкцій і фінансових втрат. Підвищення ефективності бізнесу через юридичний супровід є ще однією вагомою перевагою. Оптимізація оподаткування та податкових витрат зменшує фінансове навантаження на компанію, а ефективне управління кадровими процесами сприяє підвищенню продуктивності праці. Юридичні аудити допомагають виявити та усунути слабкі місця у діяльності компанії» [13].

На підставі аналізу норм чинного законодавства можливо говорити про наявність господарсько-правового аспекту юридичного супроводу бізнесу, який представляє собою ключову складову правової підтримки будь-якого суб'єкта господарювання (підприємства, організації, ФОП) та саме він зосереджується на застосуванні норм господарського права для забезпечення законності, ефективності та захисту інтересів бізнесу в процесі його комерційної діяльності.

Господарське право регулює майнові та немайнові відносини, що виникають у сфері господарювання, завдяки чому господарсько-правовий супровід бізнесу охоплює всі взаємодії підприємства, які мають економічну складову та підпадають під дію цього законодавства.

Правильно спланований і реалізований господарсько-правовий супровід є не просто реакцією на вже існуючі проблеми, а превентивним інструментом, що дозволяє:

- мінімізувати ризики, тобто запобігти можливим штрафам, санкціям, судовим позовам та іншим негативним наслідкам порушення законодавства;

- підвищити ефективність, тобто забезпечити чітке правове регулювання всіх бізнес-процесів, що сприяє їх оптимізації та прозорості;

- захистити активи, тобто вберегти майно та інтелектуальну власність компанії від неправомірних посягань;

– створити стабільність, тобто забезпечити впевненість у законності діяльності, що є основою для сталого розвитку бізнесу. Отже, господарсько-правовий аспект юридичного супроводу бізнесу є фундаментом, на якому будується правова безпека та успіх будь-якої господарської діяльності.

Висновки та перспективи. Таким чином, юридичний супровід бізнесу є комплексом дій щодо здійснення різноманітної правової роботи щодо існування та діяльності будь-якого суб'єкта господарювання в умовах правової дисципліни, у рамках чинного законодавства. Зазначені дії можуть бути легалізаційно-дозвільного, договірної, судово-претензійного та іншого характеру.

Доцільним є розробка та прийняття спеціального законодавчого акту комплексного характеру щодо визначення поняття, сутності та різновидів юридичного супроводу бізнесу.

Список використаних джерел:

1. Юридичний супровід бізнесу: навч. – метод. посібник / Уклад. І.В. Ковбас, П.І. Крайній. Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2023. 202 с.
2. Про затвердження Примірної посадової інструкції головного спеціаліста-юрисконсульта Управління державної служби Голодержслужби України в областях, мм. Києві та Севастополі: Наказ Голодержслужби від 31.03.2009 року № 100. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/>
3. Боюка В.В. Юридична освіта та права людини. *Праворе регулювання економіки*. 2013. № 13. С. 131-134.
4. Шматова Ю.О. Практика як складова професійного зростання майбутнього юриста. URL: <https://core.ac.uk/>
5. Возняковська К. А., Гофман О. Р., Згама А.О., Добровольська В. В. Юридичний супровід бізнесу: навчально-методичний посібник для здобувачів вищої освіти усіх форм навчання; галузь знань – 08 «Право», спеціальність – 081 «Право». [Електронне видання]. Одеса, 2021. 135 с.
6. Кахович О.О. Конспект лекцій з дисципліни «Юридична служба в організаціях приватного та публічного права». Дніпро. 2016. URL: <https://dduvs.edu.ua/>
7. Добровольська В.В. Щодо юридичного супроводу суб'єктів господарювання. Актуальні дослідження правової та історичної науки (Випуск 71): матеріали Міжнародної наукової інтернет-конференції. м. Ополе, Польща (Wyższa Szkoła Zarządzania i Administracji w Opolu) 16-17 квітня 2025 р. URL: <https://www.lex-line.com.ua/>
8. Долгополов А. М. Організація юридичної служби на підприємствах: конспект лекцій. К.: МАУП, 2000. 72 с.
9. Головань І. В. Правова робота у механізмі захисту прав суб'єктів підприємництва: дис. ... кандидата юрид. наук: 12. 00. 04. Д., 2003. 196 с.
10. Долгополов А. М. Організація юридичної служби на підприємствах: конспект лекцій. К.: МАУП, 2000. 72 с.
11. Степанов І.О., Лівак П.Є. Правова робота як юридичний засіб інтенсифікації застосування та реалізації права. *Часопис Київського університету права*. 2015. Вип. 3. С. 125-128.
12. Домбровський С. Ф. Організація правової роботи та юридичного обслуговування підприємств, установ, організацій. Х.: Консум. 2005. 396 с.
13. Юридичний супровід бізнесу: основні аспекти та важливість. 25 липня 2024 р. URL: <https://mynizhyn.com/news/info/>